

Εισαγωγή

Καριέρα ονομάζουμε μια πορεία ανέλιξης στα εργασιακά μέσω της συλλογής εμπειρίας και προσόντων. Ο όρος καριέρα είναι σήμερα ή πάει να γίνει ένα κατάλοιπο του παρελθόντος. Η διαπίστωση αυτή προκύπτει από το γεγονός πως η καριέρα πλέον δεν είναι κάτι που μπορείς να επιλέξεις, διότι συνεχώς αυξάνεται η επιβολή της. Όταν κάτι επιβάλλεται σε καθολικό βαθμό, τότε δεν αποτελεί ξεχωριστή συνθήκη, αλλά νέα κανονικότητα.

Η ουσία είναι στο ότι όσοι κυνηγούν την καριέρα παραμένουν εργαζόμενοι και οι εργαζόμενοι τείνουν να κυνηγούν όλοι “καριέρα”. Το χτίσιμο βιογραφικού είναι πλέον προαπαιτούμενο για την εύρεση εργασίας και δεν είναι μια καθαρά προσωπική επιλογή κάποιων, αλλά ως ένα βαθμό αποτελεί **απόρροια των νέων συνθηκών**.

Οι καριερίστες παραμένουν εργαζόμενοι διότι συνεχίζουν να πουλάνε την εργασία τους σαν εμπόρευμα. Το γεγονός όμως ότι την πουλάνε σαν εμπόρευμα είναι που ορίζει τις προλετάριες. Προλετάριος είναι αυτός που πρέπει να δουλεύει για να ζήσει. Πρέπει να δουλεύει διότι από την εργασία του δε βγάζει κέρδος, δε μπορεί να συσσωρεύσει κεφάλαιο. Από την εργασία του ο προλετάριος βρίσκει τα απαραίτητα ώστε να φτάσει σ' ένα κοινωνικά αποδεκτό στάνταρ ζωής.

Το πώς και το πόσο θα δουλεύουν οι εργαζόμενοι είναι συνάρτηση των ρυθμών και των τρόπων αξιοποίησης του κεφαλαίου κάθε χρονική περίοδο. Τα κέρδη δε μπορούν να εξαρτώνται από εξαιρετικούς και ιδιαίτερους εργαζομένους αντιθέτως πρέπει να είναι προβλέψιμα και μετρήσιμα. Γι' αυτό τα κεφάλαια πρέπει να μπορούν να αξιοποιούνται από τον **μέσο εργαζόμενο**. Το τι εννοείται μέσος εργαζόμενος είναι πολύ αναβαθμισμένο σε σχέση με το παρελθόν αλλά παραμένει μέσος για την εποχή του.

Η απόφαση για το κυνήγι καριέρας είναι αποτέλεσμα ενός **μείγματος προσωπικής επιλογής και επιβολής από τις αντικειμενικές συνθήκες**. Πάντα για τους εργαζομένους, που υποχρεούνται να δουλεύουν για να ζήσουν, υπάρχει η απειλή του αποκλεισμού και μπροστά τους παρουσιάζεται ένας συγκεκριμένος τρόπος να τα καταφέρουν. Αυτό όμως δε συμβαίνει με όρους μόνο καταναγκασμού, καθώς η νομιμοποίηση της εξουσίας και των σχέσεων παραγωγής γίνεται και με υποκειμενικούς τρόπους, αφού **η νομιμοποίηση είναι ιδεολογική και ψυχολογική**. Ακόμα μεταξύ της επιβολής και της επιλογής υπάρχει μια συνεχής ανάδραση, και συμβαίνει και το αντίθετο, δηλαδή οι ατομικές επιλογές συνολικά επηρεάζουν το ποιά θα είναι η επιβολή και τον τρόπο με τον οποίο αυτή θα υπάρχει.

Νέες συνθήκες στην αγορά εργασίας και κυρίως από που προέρχονται αυτές οι αλλαγές

Αρχικά ψάξαμε να βρούμε ποιές είναι οι νέες συνθήκες στην αγορά εργασίας. Παρατηρήσαμε μια αλλαγή στο κοινωνικό συμβόλαιο και το χωρίσαμε σε παλιό και νέο. Όσον αφορά το πρώτο παρατηρήσαμε ότι αποτελείται σχηματικά από εξασφαλισμένες παροχές (υγεία, παιδεία, κλπ) και σίγουρη θέση εργασίας δια βίου. Αυτά ενσωματώνουν τον εργαζόμενο στο κεφάλαιο με αντάλλαγμα την συνέπειά του.

Όσον αφορά το νέο κοινωνικό συμβόλαιο συντίθεται από απειλή αποκλεισμού και η πρόσβαση στις πρώην εξασφαλισμένες παροχές αποκτάται μέσω του μισθού. Αυτός κλιμακώνεται ανάλογα με την προσπάθεια του εργαζομένου. Τώρα πλέον το αντάλλαγμα για την σκληρή δουλειά είναι η δυνατότητα του εργαζομένου να μπορεί να βρίσκει εργασία, δηλαδή να είναι απασχολήσιμος με την υπόσχεση της ανέλιξης.

Ουσιαστικά με το νέο κοινωνικό συμβόλαιο δεν εξασφαλίζεται δια βίου εργασία, αλλά δια βίου δυνατότητες επιμόρφωσης και βελτίωσης, έτσι ώστε να μπορεί ο εργαζόμενος να είναι συνεχώς απασχολήσιμος.

Προκειμένου να αποδομήσουμε αυτό το νέο κοινωνικό συμβόλαιο, δηλαδή τις νέες συνθήκες στην αγορά εργασίας, καθώς και το γιατί πήρε την θέση του παλιού θεωρούμε αναγκαία την ανάλυση κάποιων βασικών εννοιών σαν εργαλεία για την συζήτηση. Αυτές είναι ο **καταμερισμός της εργασίας, η συνεργασία και η υπαγωγή της ανθρώπινης δραστηριότητας στο κεφάλαιο**, έννοιες οι οποίες αποτελούν κάποια από τα δομικά στοιχεία του καπιταλισμού.

Καταμερισμός εργασίας

Ο καταμερισμός της εργασίας αποτελεί την ουσία του καπιταλισμού. Ιδανικά κάθε διαφορετικό κεφάλαιο παράγει και διαφορετικό εμπόρευμα. Το κίνητρο για να επιτευχθεί αυτό είναι η θέληση των επιχειρήσεων (και γενικότερα των κρατούντων κεφάλαια) να έχουν το μονοπώλιο στην παραγωγή, έτσι ώστε να έχουν μεγαλύτερο κέρδος. Αυτό οδηγεί σε εξειδίκευση που χωρίς αυτήν δεν υπάρχει εμπόρευμα.

Για να είναι το οτιδήποτε εμπόρευμα πρέπει μια συγκεκριμένη μερίδα του πληθυσμού να το παράγει και ταυτόχρονα οι υπόλοιποι να μην έχουν την δυνατότητα να το παράξουν, υποχρεώνοντάς τους να αποκτήσουν πρόσβαση στα εμπορεύματα μέσω της ανταλλαγής, καθιστώντας τους, έτσι πελάτες των παραγωγών.

Επομένως καπιταλισμός ⇔ εμπορευματική παραγωγή ⇔ καταμερισμός της εργασίας.

Άρα καπιταλισμός ⇔ καταμερισμός της εργασίας.

Όσο η παραγωγή ενός συγκεκριμένου εμπορεύματος δεν διαιρείται σε πολλά κεφάλαια, αλλά αποτελεί την δραστηριότητα ενός ενιαίου μεγάλου κεφαλαίου, επιταχύνεται η συσσώρευση. Για αυτό τον λόγο η ουτοπία του καπιταλισμού είναι η παραγωγή διαφορετικού εμπορεύματος από κάθε διαφορετικό κεφάλαιο.

Έτσι λοιπόν φαίνεται πως αφού ζητούμενο είναι η μέγιστη απόδοση και εργαλείο για αυτό είναι η εξειδίκευση, **το κεφάλαιο κυνηγά ολοένα και περισσότερη εξειδίκευση**(1^η παραδοχή).

Συνεργασία

Μιλώντας για εξειδίκευση καταλήγουμε πως εξειδίκευση σημαίνει συνεργασία, επειδή εξειδίκευση δεν θα μπορούσε να σημαίνει απομονωτισμός. Όσο εντείνεται αυτή, τόσο αυξάνει και η ανάγκη για συνεργασία ανάμεσα στις επιχειρήσεις, καθώς και μέσα σε αυτές. Για να εξηγηθεί αυτό είναι σημαντικό να έχουμε υπ' όψιν την μεγάλη ροή πληροφοριών που υπάρχει στο σήμερα. Ένα παράδειγμα εδώ θα μπορούσε να είναι το εξής: Έστω ότι μία εξειδικευμένη επιχείρηση επιλέγει να μην συνεργαστεί θεωρώντας ότι μπορεί να επιτύχει την μέγιστη απόδοση μόνη της. Λόγω της έλλειψης της μεγάλης ροής πληροφοριών που υπάρχει μεταξύ των συνεργαζόμενων επιχειρήσεων το προϊόν της θα είναι υποδέεστερο των υπόλοιπων επιχειρήσεων που συνεργάζονται.

Άρα εξειδίκευση (με σκοπό την αποδοτικότητα και το καλύτερο προϊόν) σημαίνει συνεργασία(2^η παραδοχή).

Αφού οι εταιρίες τείνουν να είναι όλο και πιο εξειδικευμένες και να συνεργάζονται, κατά συνέπεια και οι εργαζόμενοι που δουλεύουν σε αυτές είναι όλο και πιο εξειδικευμένοι και καλούνται να συνεργαστούν μεταξύ τους.

Η συνεργασία όμως συγκροτεί νέες συνθήκες στον χώρο εργασίας. Με την συνεργασία, μέσα στις επιχειρήσεις, **θολώνει ολόένα και περισσότερο η διαχωριστική γραμμή μεταξύ εργαζομένων και στελεχών (εργασίας-κεφαλαίου)**(3^η παραδοχή). Διότι πραγματική συνεργασία μεταξύ στελεχών που δίνουν ξερές εντολές και απλών εντολοδόχων (εργαζόμενοι) δεν μπορεί να υπάρξει. Έτσι μειώνονται **εικονικά** όλο και περισσότερο τα σκαλοπάτια μεταξύ του πάτου της πυραμίδας (εργαζόμενοι) και της κορυφής (στελέχη) με σκοπό την επίτευξη της ουσιαστικής συνεργασίας.

Εφ' όσον λοιπόν εξειδίκευση = συνεργασία και είναι ξεκάθαρη η πορεία προς μεγαλύτερη εξειδίκευση, είναι ξεκάθαρη και η πορεία προς περισσότερη συνεργασία. Αυτό όμως είναι μια κατεύθυνση. Δεν βρισκόμαστε ούτε σε σημείο πλήρους εξειδίκευσης, ούτε πλήρους συνεργασίας. Έτσι τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα (κεφάλαιο-εργασία) αρχίζουν σιγά σιγά να μην γίνονται αντιληπτά σαν αντίπαλα στρατόπεδα, το οποίο οδηγεί αναπόφευκτα σε νέες αναγνώσεις των σχέσεων εξουσίας- εκμετάλλευσης .

Υπαγωγή της ανθρώπινης δραστηριότητας στο κεφάλαιο

Πέραν του ότι θολώνει η διαχωριστική γραμμή μεταξύ των δύο στρατοπέδων, συμβαίνει κάτι ακόμα περισσότερο λόγω της υπαγωγής της ανθρώπινης δραστηριότητας στο κεφάλαιο.

Όσο αυτή εντείνεται, τόσο θολώνει και η διαχωριστική γραμμή εργασίας-κεφαλαίου. Τόσο περισσότερο **δεν γίνεται η εργασία αντιληπτή σαν εμπόρευμα που πουλιέται σε ένα αφεντικό, αλλά γίνεται η ατομική δραστηριότητα αντιληπτή σαν αξιοποιούμενο κεφάλαιο (ατομικό κεφάλαιο)**(4^η παραδοχή).

Το κεφάλαιο από την πρώτη στιγμή υποτάσσει την εργασία και μάλιστα κάτι παραπάνω, την κάνει κομμάτι του. Η εργασία λοιπόν υπάγεται σ' αυτό, όπως κατά συνέπεια και όλη η ανθρώπινη δραστηριότητα, το φάσμα της οποίας συνεχώς αυξάνεται και επομένως όλο και μεγαλύτερο κομμάτι της ανθρώπινης δραστηριότητας υπάγεται στο κεφάλαιο. Ένα παράδειγμα εδώ είναι το πως η ικανότητα στις κοινωνικές σχέσεις καθώς και η δυνατότητα επεξεργασίας μεγαλύτερης ροής πληροφοριών μεταξύ των ανθρώπων (π.χ: internet) αποτελούν έναν νέο τρόπο ζωής ο οποίος αξιοποιείται από το κεφάλαιο.

Επειδή είμαστε στον καπιταλισμό η εργασία είναι κεφάλαιο. Όσο περισσότερο αυξάνει το πεδίο της ανθρώπινης δραστηριότητας και υπάγεται στο κεφάλαιο, τόσο αυξάνει και η συνειδητοποίηση αυτής της κατάστασης, δηλαδή της κεφαλαιακής φύσης της εργασίας.

Τι είναι στην ουσία οι νέες συνθήκες στην αγορά εργασίας?

Τα δομικά στοιχεία και οι μηχανισμοί του καπιταλισμού (εμπόρευμα, καταμερισμός, εξειδίκευση, συνεργασία) είναι συγκεκριμένα. **Οι «νέες συνθήκες» δεν είναι κάτι το καινούργιο.** Ουσιαστικά είναι η συνεχής ποσοτική-ποιοτική μεταβολή των δομικών στοιχείων και μηχανισμών του καπιταλισμού με αποτέλεσμα την μερική υπερκάλυψη των παλιών συνθηκών. Έτσι οι εκφάνσεις και οι μηχανισμοί του καπιταλισμού αυξομειώνουν σε ένταση(ποσοτική μεταβολή) με τα χρόνια, με αποτέλεσμα πολλές φορές τα ίδια τα δομικά στοιχεία και οι μηχανισμοί να αλλάζουν σε κάτι καινούργιο(ποιοτική μεταβολή).

Για παράδειγμα προηγουμένως υποστηρίξαμε ότι η εργασία δεν είναι πλέον αντιληπτή σαν εμπόρευμα αλλά η ανθρώπινη δραστηριότητα γίνεται αντιληπτή σαν ατομικό κεφάλαιο. Αυτό για την ακρίβεια δεν είναι απόλυτα αληθές διότι δε χάνεται τελείως η αντίληψη της εργασίας ως εμπόρευμα, αλλά υπερκαλύπτεται ως ένα βαθμό από την αντίληψη της κεφαλαιακής της φύσης.

Η διαλεκτική σχέση μεταξύ της επιβολής των εκάστοτε συνθηκών και των επιλογών των προλετάρων

Η εργασία όσο και αν εμφανίζεται μπροστά μας ως ατομικές επιλογές, μας επιβάλλεται λόγω ταξικής θέσης. Η επιλογή του ατομικού δρόμου στην εργασία αλλά και **κάθε επιλογή** που κάνει ο προλετάριος ώστε να είναι σε θέση να εργάζεται **καθορίζονται από την γενικότερη επιβολή** των εκάστοτε συνθηκών που επικρατούν στην παραγωγή και την κοινωνία γενικότερα. Αντίστροφα, η **ίδια η μορφή και η κατεύθυνση της επιβολής** αυτής καθεαυτής, **επηρεάζονται από τις επιλογές που κάνουν μαζικά οι εργαζόμενοι** σε μια γενικευμένη κλίμακα παγκοσμίως. Αυτές οι επιλογές δεν εκφράζονται μόνο με ανταγωνιστικούς όρους όπως καθημερινές αντιστάσεις, κοινωνικοί αγώνες, εξεγέρσεις, κλπ αλλά και σε πιο συνεργατικές μορφές (τύπου εσωτερικού feedback) όπως ερωτηματολόγια σχετικά με τις συνθήκες εργασίας, την παραγωγικότητα, κοινά meetings κλπ. Η αλληλεπίδραση αναπόφευκτα προκύπτει άσχετα με την πρόθεση των δύο πλευρών.

Πως συνδέονται οι επιλογές των εργατών με τις εκάστοτε συνθήκες

Η αλλαγή των συνθηκών εργασίας που αναλύσαμε παραπάνω αλλάζουν τον τρόπο με τον οποίο κάποιος αντιλαμβάνεται την εξέλιξη του προς κάτι καλύτερο και γενικότερα τον τρόπο ζωής. Παλαιότερα το άτομο **αντιλαμβανόταν με συλλογικό τρόπο την πραγματικότητα** και τον δρόμο για την πρόοδο του καθενός ατομικά, αλλά και συνολικά ως κοινωνία. Πιο συγκεκριμένα παρατηρείται ότι οι εργάτες εκείνης της περιόδου είχαν την αντίληψη ότι για να βελτιωθεί η ζωή του καθενός ξεχωριστά έπρεπε να ανατιμηθεί συνολικά η όποια κοινότητά τους είτε μιλάμε για εργαζόμενους στο ίδιο εργοστάσιο είτε για κατοίκους της ίδιας περιοχής. Γι' αυτό σχετιζόνταν μεταξύ τους με μαζικές δομές (συνδικάτα, κόμματα) και ικανοποιούσαν τις ανάγκες τους συλλογικά με εργατικές λέσχες, αλληλοβοήθεια στις γειτονιές, κλπ. Αυτή η φιλοσοφία όμως προέκυπτε από τις ίδιες τις συνθήκες που επικρατούσαν κάτι που όριζε κατά κάποιον τρόπο τη μορφή των πράξεών τους. Για παράδειγμα σε ένα εργοστάσιο που οι εργαζόμενοι δούλευαν μαζικά στην ίδια βαθμίδα, στην ίδια δουλειά, η αύξηση μισθού που ισοδυναμεί με καλύτερες συνθήκες διαβίωσης όχι μόνο ατομικά αλλά και συνολικά μπορούσε να διεκδικηθεί μόνο συλλογικά και μαζικά για όλους τους αντίστοιχους όμοιους εργαζόμενους. Ήταν ο εφικτός και λογικός δρόμος για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο ακόμα και αν το αντίκτυπο είναι και ατομικό και αυτό ήταν κάτι το οποίο το αντιλαμβανόταν όλο το φάσμα των εργαζομένων (επαναστατών, συντηρητικών, ρεφορμιστών, κοκ). Αυτό είχε ως συνέπεια ακόμα και οι συντηρητικοί εργάτες της εποχής να σκέφτονται αναγκαστικά με αυτόν τον τρόπο λόγω της υπάρχουσας κατάστασης και αντίστοιχα επέλεγαν να δρουν κατ' αυτόν τον τρόπο ως λύση για τα προβλήματά τους. Άσχετα με την κοσμοθεωρία του καθενός ήταν ξεκάθαρο ότι οι τύχες τους ήταν δεμένες όχι μόνο σε θεωρητικό επίπεδο αλλά ήταν εμφανές και σε ένα καθημερινό πρακτικό επίπεδο.

Αντίθετα στο σήμερα αυτή η φιλοσοφία **αλλάζει ποιοτικά και ποσοτικά** προς μια κατεύθυνση όπου **το γενικό καλό περνάει μέσα από αθροιστικά (και όχι συλλογικά), ατομικές ενέργειες και πορείες**, ενώ το ατομικό καλό διαφαίνεται μεταβλητό μέσω ατομικών προσπαθειών, προσωπικής ανέλιξης, χτισίματος ατομικού κεφαλαίου και μοναχικής πορείας. Κάτι που εκ των πραγμάτων λόγω της κατεύθυνσης για πιο εξειδικευμένες θέσεις και καταμερισμό εργασιών σε ξεχωριστές μονάδες επιβάλλεται ως δρόμος για την εξέλιξη του καθενός και τείνει να επιλέγεται συχνότερα ως πιο λογικός από έναν συλλογικό δρόμο. **Το σύνολο τείνει να γίνει σύνδεση ατομικότητων**. Σχηματικά θα μπορούσε να πει κανείς ότι πλέον οι ατομικές επιλογές γίνονται αντιληπτές ως συνιστώσες δυνάμεις όπου η κάθε μια τραβάει τον δρόμο της και με έναν μαγικό τρόπο όλες μαζί αθροιστικά τραβούν μπροστά το κοινωνικό σύνολο σαν μία συνισταμένη.

Κάτι που είναι αναγκαίο να ειπωθεί είναι το γεγονός ότι η παρατήρηση πάνω στην κατεύθυνση των πραγμάτων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η αλλαγή γίνεται με όρους μεταβολής και όχι καθολικής αντικατάστασης της φιλοσοφίας που επικρατούσε. Ρίχνοντας μια πιο συνολική ματιά κάποιος γύρω του μπορεί να διακρίνει παλιού τύπου εργαζομένους (βλέπε χαλυβουργία) και φιλοσοφίες, αλλά και σύγχρονου τύπου παραγωγικές μονάδες όπου οι εργαζόμενοι συνεχίζουν να σκέφτονται παρόμοια σε κάποιο ποσοστό. Απλά διακρίνουμε την τάση που έχει ο καπιταλισμός σε αυτήν την περίοδο και αντίστοιχα την τάση μεγάλων κομματιών εργαζομένων να σκέφτονται διαφορετικά.

Όμως όπως είδαμε παραπάνω εξειδίκευση σημαίνει συνεργασία. Υπό μια έννοια δηλαδή με ένα πιο περίπλοκο τρόπο η ίδια η διαίρεση στο εσωτερικό της εκμεταλλευόμενης τάξης είναι αυτή που οδηγεί την σύνδεσή της σε ένα πιο μοριακό επίπεδο αν και επιφανειακά γίνεται πιο αόριστη και δυσδιάκριτη.

Ποια είναι η σχέση της επιβολής της εργασίας με τις επιλογές των εργατών

Οι αλλαγές που αναφέρονται δεν ήταν απλώς μια απόφαση-στρατηγική του κεφαλαίου να αλλάξει τις μορφές και τις κατευθύνσεις της επιβολής της εργασίας αλλά προήλθε από μια διαλεκτική σχέση των επιλογών των προλεταρίων και της επιβολής του κεφαλαίου στην ζωή τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της διαδικασίας αποτελούν τα κοινωνικά κινήματα των δεκαετιών 60-70 στην Ευρώπη και στην Αμερική. Το αντιπολεμικό και το φεμινιστικό κίνημα, για παράδειγμα, εξέφραζαν την άρνηση του προλεταριάτου στο τότε μοντέλο παραγωγής (φορντισμός) προωθώντας αιτήματα όπως η απελευθέρωση της ατομικότητας, η κινητικότητα των εργαζομένων, ο σεβασμός των ατομικών επιλογών, της διαφορετικότητας, κλπ. Το κεφάλαιο ενσωματώνοντας αυτά τα αιτήματα προς όφελός του κατάφερε να εξελιχθεί και να οδηγηθεί σε ένα νέο μοντέλο. Με αυτό σαν σκέψη γίνεται αντιληπτό ότι η επιλογή μιας νόρμας από τους προλεταρίους παράγει νέες συνθήκες που επηρεάζουν την κατεύθυνση της επιβολής που έρχεται, η οποία με τη σειρά της οδηγεί στο άνοιγμα καινούργιων επιλογών.

Βλέπουμε εδώ μια αντιφατική διαδικασία καθώς όσο ριζοσπαστικά και αν είναι για την συγκεκριμένη ιστορική περίοδο τα κινήματα από την στιγμή που ηττούνται και αφομοιώνονται προωθούν το καπιταλιστικό σύστημα, ενώ ταυτόχρονα εξελίσσονται και τα ίδια σε μορφή και περιεχόμενο. Μετά από κάθε ήττα του κινήματος εξελίσσονται και οι δύο πλευρές της ταξικής πάλης.

Πως συνδέονται οι εκάστοτε συνθήκες με τις επιλογές των εργατών

Η ταξική πάλη δηλαδή είναι μια εσωτερική διαδικασία που αν και έχει την δυνατότητα να καταστρέψει τον καπιταλισμό όσο δεν το καταφέρνει τον βοηθάει να αναπτυχθεί και να προχωρήσει παράλληλα με την ανταγωνιστική πλευρά του. Είναι η διαδικασία εκείνη η οποία λύνει αντιφάσεις του συστήματος γιατί πολύ απλά πηγάζουν από αυτήν. Προκύπτει, λοιπόν, το ερώτημα του κατά πόσο είμαστε η λύση, ή η κρίση του συστήματος.

Ας δούμε για παράδειγμα τις στιγμές όπου οι αντιφάσεις του καπιταλισμού(οι οποίες είναι αποτέλεσμα της ταξικής πάλης) έρχονται στα όρια τους και οδηγούνται σε δομικές κρίσεις όπως αυτές που δημιουργούνται από την υπερσυσσώρευση κεφαλαίου (αδυναμία περαιτέρω αξιοποίησης του κεφαλαίου λόγω της υπερπαραγωγής και της πτώσης της αγοραστικής δύναμης των εργαζομένων). Οι αγώνες, οι διεκδικήσεις και οι αντιστάσεις των εργαζομένων ανάλογα με την περίσταση παρατείνουν την συσσώρευση, αχρηστεύουν και απαξιώνουν κεφάλαιο, πρακτική η οποία σε περίοδο κρίσης συνολικά για το σύστημα είναι λύση και δρόμος για το ξεπέρασμά της, ακόμα και αν μεμονωμένα αφεντικά πλήττονται. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι αγώνες μας για

καλύτερους όρους ζωής είναι εξ ορισμού ανούσιοι ή ακόμα χειρότερα υπονομευτικοί για το ίδιο το κίνημα. Ας μην ξεχνάμε ότι παράλληλα με το σύστημα εξελίσσεται και το ίδιο το κίνημα και καλώς ή κακώς **εντός του καπιταλιστικού συστήματος το συμφέρον μας για καλύτερη διαβίωση αλληλοδιαπλέκεται αντιφατικά με το συμφέρον της ίδιας της αναπαραγωγής του συστήματος.** Όσο οι όροι με τους οποίους επιβιώνουμε είναι καπιταλιστικοί (ακόμα και ως εκμεταλλευόμενοι) τόσο η εξάρτηση μας από αυτό παραμένει μέχρι να βρούμε τρόπους να το ξεπεράσουμε. Αυτό που συμβαίνει εν τέλει είναι το ότι όταν αυτά τα κινήματα δεν ξεπεράσουν τα όριά τους, δεν οδηγήσουν σε κάτι παραπάνω, ηττηθούν και κλείσουν τον κύκλο τους τότε συνεισφέρουν στο ξεπέραςμα της κρίσης. Κρύβουν όμως μια δυναμική μέσα τους στην περίπτωση που καταφέρουν να ξεπεράσουν τα όριά τους.

Από την άλλη οι αυξήσεις μισθών, οι αγώνες γενικώς για την ανατίμησή μας, το κυνήγι "καριέρας" και της βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου οδηγεί στην αύξηση της αγοραστικής δύναμης και άρα επισπεύδει την συσσώρευση του κεφαλαίου και την δημιουργία κρίσης, καθώς οι εταιρίες έχουν μεγαλύτερα κέρδη. Ακόμα δηλαδή και οι πρακτικές που φαινομενικά βοηθούν το σύστημα, οδηγούν σε πρόβλημα για το ίδιο. Κάτι απολύτως φυσιολογικό αφού εξ ορισμού ο καπιταλισμός λειτουργεί αντιφατικά και κρύβει στα δομικά του στοιχεία την ίδια την αποδόμησή του ακόμα και όταν λειτουργεί ιδανικά.

Βλέπουμε δηλαδή μια έκφανση της αντιφατικής φύσης του καπιταλισμού μέσα από την ύπαρξη ασυμβίβαστων αντίρροπων δυνάμεων οι οποίες καταφέρνουν να συνυπάρχουν στον χρόνο καταστρέφοντας και δημιουργώντας, επιβαρύνοντας και προωθώντας ταυτόχρονα το σύστημα. Γιατί στην τελική **το προλεταριάτο** δεν είναι ένα εξωτερικό σύνολο το οποίο απλά ρίχνεται μέσα στο σύστημα. **Πρόκειται για δομικό στοιχείο του και αποτελεί κομμάτι του κεφαλαίου όντας το τελευταίο σχέσεις παραγωγής και εξουσίας.** Δημιουργήθηκαν μαζί και η κατάργηση του ενός προϋποθέτει την κατάργηση του άλλου. Οι προλετάριοι συμμετέχουν, αναπαράγουν και επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά αυτή την σχέση. Επομένως, **αποτελούμε ταυτόχρονα λύση και πρόβλημα για τον καπιταλισμό στην διαρκή κίνησή του.**

Είμαστε κομμάτι της κίνησης αυτής και άρα μας επιβάλλονται οι συνθήκες της εποχής, ανάλογα με την μορφή της κίνησης εκείνη την περίοδο, και ταυτόχρονα την καθορίζουμε με τις επιλογές μας σε επίπεδο συνόλου.

Είμαστε όμως το κομμάτι εκείνο των εκμεταλλευόμενων. Εκείνο το κομμάτι που του καθορίζεται το πόσο και πως θα δουλεύει, τι προσόντα χρειάζονται για να είμαστε απασχολήσιμοι, κλπ ως ένα μείγμα επιβολής και επιλογής το οποίο απορρέει από την παραπάνω διαδικασία. Για παράδειγμα το αν θα δουλέψουμε στο σπίτι ή σε ένα χώρο εργασίας με καθεστώς ελέγχου είναι μια επιλογή η οποία όμως δεν καθορίζει απόλυτα το πόσο παραγωγικός πρέπει να είσαι καθώς αυτό καθορίζεται από το φόρτο εργασίας που πρέπει να ολοκληρώσεις μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα σε συνδυασμό. Η εξωτερική επιβολή στον καθορισμό της ποσότητας εργασίας έρχεται μέσα από το χτίσιμο ατομικού κεφαλαίου και καριέρας. Η διαμόρφωση ευέλικτου περιβάλλοντος εργασίας καθιστά την "καριέρα" όχι εξ' ολοκλήρου επιλογή καθώς όλοι απειλούμαστε με αποκλεισμό (ανεργία, αδυναμία επιβίωσης) αν δεν ακολουθήσουμε, ως ένα βαθμό, τις απαιτήσεις των νέων συνθηκών.

Η απειλή αποκλεισμού υπάρχει πάντα και γι' αυτό αναπαράγει και στηρίζει την επιβολή στον βαθμό που δεν μπορείς να αποφύγεις την εργασία. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο πρέπει πάντα να συμμορφώνεσαι σε ένα βαθμό με τις ανάγκες της αγοράς. Προφανώς ένα κομμάτι των σύγχρονων εργαζομένων ή μελλοντικών έχουν στο μυαλό τους την **κοινωνική ανέλιξη η οποία στην πραγματικότητα είναι ανέφικτη.** Όσοι/ες το καταφέρνουν αποτελούν μηδαμινές εξαιρέσεις. Κατά κανόνα η μεταπήδηση τάξης είναι ένα ιδεολόγημα και ένας στόχος υλοποιήσιμος για

ελάχιστους. Δεν υπάρχει κάποιο βιογραφικό το οποίο αν αποκτηθεί σου εξασφαλίζει αυτόματα την ανέλιξη στο επίπεδο του εκμεταλλευτή. Λίγοι θα τα καταφέρουν αλλά η συντριπτική πλειοψηφία, με το ίδιο βιογραφικό με τους πρώτους, θα είναι για πάντα προλετάριοι. Η ανέλιξη στο σήμερα ουσιαστικά **αποτελεί την ατομική λύση για την επίτευξη ενός καλύτερου βιοτικού επιπέδου** σε αντιπαράθεση με το πάλαι ποτέ μαζικό τρόπο αναβάθμισης. Αν θεωρήσουμε παραδείγματος χάρη ως ζητούμενο την αύξηση μισθού, ένας μαζικός διεκδικητικός αγώνας και μια καλύτερη θέση ικανοποιούν την ίδια ανάγκη και οδηγούν σε καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Το θέμα είναι κατά πόσο είναι εφικτός ο συλλογικός και ο ατομικός δρόμος σε μια παραγωγή όπου οι εργαζόμενοι/ες χτίζουν αεναώς ατομικό κεφάλαιο οδηγούμενοι σε διαρκώς και πιο εξειδικευμένες θέσεις οι οποίες είναι τελείως ξεχωριστές μεταξύ τους.

Η εργασία γίνεται αντιληπτή πλέον ως κεφάλαιο το οποίο όμως παραμένει υποταγμένο με την έννοια ότι η αξιοποίηση του δεν είναι στο χέρι του κατόχου του. Το χτίσιμο ατομικού κεφαλαίου προκειμένου ο εργαζόμενος να μπορεί να κουμπώσει σε ξεχωριστές, ιδιαίτερες και διαφορετικές θέσεις εργασίας ώστε να μπορεί να είναι δια βίου απασχολήσιμος καταδεικνύουν ότι πλέον ο εργαζόμενος δεν πουλάει απλά την ρώμη του και το σώμα του ως εμπόρευμα, αλλά κατά έναν τρόπο "επενδύει" το ατομικό του κεφάλαιο συνεχώς περιμένοντας να ανταμειφθεί. **Τείνει δηλαδή να πουλάει την εργατική του δύναμη ως κεφάλαιο** αλλά παραμένει εκμεταλλευόμενος. Και διατηρείται ως τέτοιος καθώς η εργασία που πουλάει ως εμπόρευμα δεν του αποφέρει κέρδος κι έτσι δεν μπορεί να συσσωρεύσει κεφάλαιο (μεγάλη ποσότητα χρημάτων, μέσα παραγωγής).

Προεκτάσεις νέων συνθηκών εργασίας

Αρχικά θα αναφερθούμε στην κοινωνική αναπαράσταση της εργασίας και τι χαρακτηριστικά της προσδίδονται. Πρώτον, έχει **αναγκαστικό** χαρακτήρα, γιατί μπαίνει σαν προϋπόθεση για την επιβίωση και το διακύβευμα είναι με τι όρους θα την πετύχεις και δεύτερον έχει **υλική** (χρηματικές απολαβές, κατανάλωση, κτλ) και **ψυχοσυναισθηματική ανταμοιβή** (κοινωνική ένταξη και αποδοχή, ευχαρίστηση, προσωπική επιτυχία, ανάπτυξη δημιουργικότητας, προσφορά στο κοινωνικό σύνολο, αυτοβελτίωση, κτλ).

Στη συνέχεια παρατηρήσαμε μια αλλαγή σ' ένα μέρος της φύσης της εργασίας στο σήμερα σε σχέση με τον φορντισμό, όπου η γνώση και το μυαλό είναι στο επίκεντρο και αποτελεί τον κύριο παραγωγικό πόρο, ενώ παλιά ήταν υποστηρικτικό στη μυϊκή δύναμη και χρησιμοποιούνταν για την απομνημόνευση επαναλαμβανόμενων εργασιών. Έτσι, η εργασία, που έχει άυλη φύση, εκμεταλλεύεται τη **διάνοια** και τη **γνώση**, αφού είναι πλέον δομικό της στοιχείο. Δηλαδή, οι εργαζόμενοι πλέον, κατέχουν πέρα από την τεχνογνωσία, δημιουργική σκέψη, γνωρίζουν τις πολιτισμικές και τεχνολογικές συνθήκες και εξελίξεις, ενημερώνονται συνεχώς για τις εξελίξεις στο αντικείμενο τους και γενικώς δεν τους ξεφεύγει κανένα ερέθισμα ή πληροφορία, κάτι που αξιοποιείται από τον εργοδότη. Εκτός αυτών αξιοποιούνται και τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα του καθενός.

Η ροή πληροφοριών και η συλλογή ερεθισμάτων πολλαπλασιάζεται αναλογικά με τις ταχύτατες εξελίξεις της τεχνολογίας, με αποτέλεσμα η απορρόφηση του συνόλου των πληροφοριών να είναι αδύνατη. Αυτό που επιδιώκει το κεφάλαιο, όμως, είναι ο ρυθμός με τον οποίο αξιοποιείται να είναι ανεξάρτητος από τις δυνατότητες του εργαζόμενου. Δηλαδή, η ένταση με την οποία δουλεύει, ο χρόνος που αφιερώνει, η ικανότητά του να προσαρμόζεται, να απορροφά και να παράγει πληροφορίες, με λίγα λόγια η αποτελεσματικότητά του, είναι μια εξωτερική επιταγή, η οποία δεν καθορίζεται από τον ίδιο. Αυτό το οποίο προσπαθεί να κάνει ο καπιταλισμός είναι να φθάσει στα άκρα τον βαθμό αξιοποίησης των δυνατοτήτων των εργαζομένων, έτσι ώστε να μπορεί να εκμεταλλευτεί ότι μπορούν να του δώσουν.

Στα μάτια των εργαζομένων αυτό μεταφράζεται ως επαγγελματικός ανταγωνισμός από την μία, αλλά από την άλλη, ο εργαζόμενος καλείται να είναι συνδεδεμένος με το σύνολο, στα πλαίσια μιας δημιουργικής επαφής, λόγω της συνεργασιακής φύσης της εργασίας, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως. Έτσι, αυτή η καθημερινή αντίφαση, σε συνδυασμό με τον οικονομικό ανταγωνισμό και την ψηφιακή κουλτούρα, θέτει το υποκείμενο σ' ένα ψυχοπαθολογικό περιβάλλον και σ' ένα διαρκές άγχος μη του ξεφύγει τίποτα. Αυτή η νέα συνθήκη ορίζεται ως **σχιζο-οικονομία**.

Μια ακόμα προέκταση της **συνεργασιακής φύσης** της εργασίας, πέραν της εκμετάλλευσης των επικοινωνιακών ικανοτήτων και των κοινωνικών σχέσεων, είναι η εκμετάλλευση των προσωπικών σχέσεων που δημιουργούνται μέσα στο εργασιακό περιβάλλον, με σκοπό την απρόσκοπτη λειτουργία της εταιρίας, της ομάδας, κτλ, μέσω της αναπαραγωγής των εξουσιαστικών σχέσεων. Για παράδειγμα, ο εργοδότης θα χρησιμοποιήσει την προσωπική σχέση του με τον εργαζόμενο για να καταστείλει την δυσαρέσκεια του, για το γεγονός ότι δουλεύει απλήρωτες υπερωρίες.

Τέλος, αυτό που παρατηρείται είναι ότι η εργασία για να γίνει πιο παραγωγική ενσωματώνεται και στον χρόνο μη εργασίας με διάφορους τρόπους. Αρχικά το μοντέλο της **δια βίου εκπαίδευσης** κάνει ακριβώς αυτό, αφού συνεχώς πρέπει να μετεκπαιδευέσαι πάνω στο αντικείμενο σου και κυρίως στον "ελεύθερο σου χρόνο", με σεμινάρια, προσωπική έρευνα στο σπίτι, συνέδρια, κτλ... Ακόμα παρατηρείται μια πιο ευέλικτη δομή, όσον αφορά το χώρο εργασίας, αφού πλέον σε διάφορα επαγγέλματα η δουλειά στο σπίτι είναι δεδομένη, και συμπληρωματικά με τη δουλειά στο γραφείο, και ως κύριος χώρος εργασίας. Αποτέλεσμα αυτού, είναι η διάχυση του εργασιακού χρόνου μέσα στη μέρα με ελεύθερο ωράριο.

Αυτό που προκύπτει σαν απόρροια όλων των παραπάνω είναι ότι η εργασία είναι **βιοπολιτική**, αφού επεμβαίνει σε όλα τα κομμάτια της καθημερινότητας του ανθρώπου.

Πως νομιμοποιούνται ιδεολογικά και ψυχολογικά οι νέες συνθήκες εργασίας

Τα φαντασιακά της εργασίας

Αρχικά παρατηρούμε ότι δομείται ένα **νεοφιλελεύθερο μοντέλο εργαζόμενου**, το οποίο αντιλαμβάνεται τον καπιταλισμό, ως το σύστημα που σου δίνει την ευκαιρία να επιλέξεις ελεύθερα αυτό που θέλεις να γίνεις και απλά πρέπει να αναλάβεις τις ευθύνες να διαχειριστείς τον εαυτό σου. Αυτή η διαχείριση στην ουσία είναι η **κεφαλαιοποίηση της ίδιας σου της ύπαρξης** και η διάθεση της στην αγορά εργασίας με τους καλύτερους όρους. Οπότε έχουμε ένα επιχειρηματικό υποκείμενο, το οποίο οξύνει τον ανταγωνισμό, για να επικρατήσει εις βάρος των υπολοίπων. Μ' αυτόν τον τρόπο φυσικοποιείται η **ηθική του ανταγωνισμού** και καθορίζεται η εργασιακή και η πολιτική συμπεριφορά. Ο κάθε ένας δουλεύει με τον εαυτό του, αυτοεντατικοποιείται, σαν να αποτελεί αυτό μια εσωτερική ανάγκη και μετατρέπεται σε έξη – συνήθεια, όπου όλοι συναινούν, χωρίς να αντιλαμβάνονται τη βία που τους ασκείται και αναπαράγουν ακόμα και ακούσια. Κάπως έτσι δομείται η κοινή λογική, αφού τα άτομα μοιράζονται κοινές εμπειρίες και δεν μπαίνουν στη διαδικασία να ερμηνεύσουν ή να αμφισβητήσουν το καθεστώς εργασίας. Και εν τέλει, στα μάτια των περισσότερων, η επιτυχία ή η αποτυχία στα εργασιακά είναι αποτέλεσμα ατομικής θέλησης, προσπάθειας και πυγμής.

Παράλληλα, το διακύβευμα του καπιταλισμού είναι αυτό που κάνει καθημερινά: να αυτοεπιβεβαιώνεται ως βιωμένη ιδεολογία. Δηλαδή, η βιωμένη πραγματικότητα ιδεολογικοποιείται κιόλας και διαφαίνεται ως η μόνη δυνατή μορφή οικονομίας και στο παρόν και στο μέλλον, έτσι ώστε να μην αφήνει πολλά περιθώρια για να αμφισβητηθεί. Ο

καπιταλοκεντρισμός λοιπόν, κοινοτοποει την κυρίαρχη ιδεολογία και ισχυροποιεί τη θέση του σε συνδυασμό με την **απογοήτευση** που επικρατεί όσον αφορά την αριστερά και τις **κινηματικές διαδικασίες**, κάνοντας τον ατομικό δρόμο, μονόδρομο, ενώ οι συλλογικές διαδικασίες και διεκδικήσεις φαντάζουν ανώφελες. Το πιο ουσιαστικό όμως, είναι ότι αντιλαμβανόμαστε άλλες μορφές οικονομίας, είτε ως προεκτάσεις του καπιταλισμού, είτε προσπαθούμε να τις ορίσουμε βάσει βιωμάτων εντός καπιταλισμού, κάτι το οποίο είναι αδύνατο, αφού οι μοναδικές εμπειρίες που έχουμε είναι εντός του συστήματος και η αποτίναξη καλά ριζωμένων σχέσεων εξουσίας δεν είναι εφικτή εντός αυτού. Και αυτό γιατί μας διαμορφώνουν, οπότε η ύπαρξή μας εξαρτάται απ' αυτές.

Σε πείσμα των καιρών, ένα άλλο φαντασιακό που χρησιμοποιείται ως άμυνα είναι αυτό της **βεβιασμένης αισιοδοξίας**, ότι όλα θα βελτιωθούν και θα έρθουν καλύτερες μέρες και είναι αυτή ακριβώς η ελπίδα που σε κάνει να προσπαθείς να χτίσεις ένα καλό βιογραφικό, να ψάξεις για μια καλύτερη δουλειά και να συνεχίσεις τη διαδρομή που έχεις ορίσει ως ο δρόμος προς την αυτοπραγμάτωση. Άλλωστε τα παραδείγματα που συνηγορούν στη δυνατότητα ανέλιξης, αν και λιγοστά, ενισχύουν τον μύθο και το όνειρο περί βαρκάρη που με σκληρή δουλειά γίνεται εφοπλιστής.

Τελικά, όπως παρατηρήσαμε και πριν με τις νέες συνθήκες εργασίας πλασάρεται ένα εργασιακό περιβάλλον πιο «φιλικό» προς τον εργαζόμενο σε σχέση με το παρελθόν, όπου το διέπει ένας πιο «οριζόντιος χαρακτήρας» και μια συνεργασιακή φύση. Σ' αυτό το **εξευγενισμένο περιβάλλον εικονικής ισότητας** αντιλαμβανόμαστε ένα ξεθώριασμα του δίπολου αφεντικό-εργαζόμενος, όπου στην ουσία οι ευθύνες εξισώνονται, ενώ οι απολαβές, το κύρος και οι εξουσιαστικές σχέσεις που υπάρχουν, μένουν ανέπαφες. Μ' αυτόν τον τρόπο αναδύεται το φαντασιακό του ότι η εταιρεία, η επιχείρηση, κτλ είναι και «δική μου», οπότε πρέπει να αντιλαμβάνομαι την εργασία μου ως προσωπικό στόχο, οπότε και την επιτυχία της εταιρείας ως προσωπική επιτυχία.

Ιδεολογήματα

Ένα ιδεολογικό δημιούργημα που συνηγορεί στην συνειδησιακή νομιμοποίηση της εργασίας, είναι η εργασία ως **τρόπος προσωπικής ευχαρίστησης**, που αποτελεί την νέα ηθική κοινωνική αναπαράστασή της. Μ' αυτόν τον τρόπο ο εργαζόμενος δικαιολογεί τον χρόνο που ασχολείται με τη δουλειά του, τον νιώθει εποικοδομητικό και είναι κάτι που τον ολοκληρώνει ψυχοσυναισθηματικά, δηλαδή εντάσσει τα ενδιαφέροντά του στην παραγωγική διαδικασία. Σ' αυτές τις περιπτώσεις αυτό που έχει ενδιαφέρον είναι το φιλότιμο με το οποίο θα εργαστεί το άτομο και η ειλικρινή προσπάθεια για **ποιοτικότερα αποτελέσματα της δουλειάς του**, που μπορεί να τον κάνουν να εργαστεί απλήρωτες υπερωρίες ή σε κακές συνθήκες. Έτσι το αίτημα για ποιοτικότερες παροχές υπηρεσιών χρησιμοποιείται ως εργαλείο του κεφαλαίου για να εξασφαλίσει άμισθη εργασία και να συνεχιστεί η απρόσκοπτη λειτουργία της υπηρεσίας, επιχείρησης, κτλ και της κανονικότητας. Με το ίδιο σκεπτικό θα παροτρύνουν και ίσως ακόμα να απαιτούν το ίδιο από τους συναδέλφους τους, μιας και ο σκοπός ξαφνικά φαντάζει ιερός και η αυτοθυσία λογικό επακόλουθο. Ακριβώς με τον ίδιο τρόπο λειτουργεί και η εθελοντική εργασία, αφού συνήθως αφορά ευαίσθητα θέματα (κοινωνικά, περιβαλλοντικά, για το “κοινό” καλό) και η απεύθυνση στον κόσμο γίνεται με όρους ευσυνείδητου και ενεργού πολίτη.